

Стана Ристић, *Раслојеност лексике српског језика и лексичка норма*, Монографије 3, Београд, Институт за српски језик САНУ, 2006, 228 стр.

Нова едиција Монографије Института за српски језик богатија је за још једну књигу др Стане Ристић, научног саветника¹. Књига под редним бројем 3 носи наслов *Раслојеност лексике српског језика и лексичка норма*. Ауторка нам у књизи презентује резултате свога дугогодишњег проучавања лексике, али не само као познавалац водећих лингвистичких теорија него и непосредно — из прве руке, лицем у лице са обиљем лексичке грађе са којом се „борила“ као обрађивач, редактор и уредник *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ. Предмет интересовања Стане Ристић је, овом приликом, лексичка норма као специфичан вид језичке норме, сагледана из угла динамике језичког развоја и друштвено-историјске условљености језичких промена, па самим тим и лексичка раслојеност.

Књига има пет поглавља: I. Развој језика и језичка норма (13–75), II. Дескриптивни речници као нормативни приручници (79–109), III. Лексикографски метајезик (113–134), IV. Стране речи у српском језику (137–177) и V. Завршно поглавље (181–210), које садржи резиме на српском (181–190) и енглеском језику (191–199) и обиман списак литературе (201–210). Такође, књига садржи Предговор (9–10) и Регистре (VI) (предметни (213–224) и ауторски (225–226)), као и текст О аутору, који нас обавештава о достигнућима и интересовањима Стане Ристић. Овако конципирана књига објединила је, наравно, у измењеном и допуњеном облику, радове који су посвећени проблематици лексичког нормирања и динамизма, а са којима је научна и стручна јавност имала прилике да се упозна и раније на научним скуповима и у водећим лингвистичким часописима.

¹ Ову је едицију и отворила књига исте ауторке *Експресивна лексика у српском језику*, Монографије 1, Београд, Институт за српски језик САНУ, 2004.

Први део књиге састоји се из четири огледа, у којима ауторка разматра особине лексичке норме и могућности лексичког нормирања на синхроним и дијахроним плану. Одељак са насловом „Неки аспекти развоја и нормирања српског језика“ (13–40), који је и написан за ову прилику, представља и (теоријски) увод и засебну студију о раслојености и нормирању лексике коју условљава њена употреба са различитих аспеката: психо-социјалног, функционално-стилског, историјско-политичког, а све у контексту поступности језичког развоја, с једне, и језичког прогреса, с друге стране. „Лексичко нормирање и стандардизација језика“ (41–52) осветљава овај вид нормирања језика који је у односу на граматичко и правописно нормирање остао скрајнут. То је и разумљиво с обзиром на то да је овај вид најкомпликованији јер се тиме не обухвата само језичка материја, већ се задире и у сферу културе опхођења, социјалних, психолошких, политичких односа итд. Ауторка истиче значај лексичког нормирања у појединим фазама, као и то да се стандард мора заснивати на узурпној, а не на прескриптивној норми. О актуалном проблему Стана Ристић говори и у одељку „Нормирање лексике разговорног језика“ (53–64). Ово поље је веома сложено јер се обухватају и нејезички елементи комуникације па је важна интеракцијска норма, и како се на примерима показује, овде нису релевантни само функционалностилски параметри, нити параметри друштвеног престижа, него је од пресудног значаја емотивно-експресивна тоналност. Као стандардна или потенцијално стандардна лексика разговорног језика јавља се неутрална или лексика са сниженом експресивном вредношћу и са високим степеном позитивне експресивности, док у нестандартну спада лексика повишеног или високог степена негативне експресивности и опсцена лексика. Ауторка групише квалификаторе према заједничким контекстуалним одликама лексике коју маркирају, и то у следеће функционалне целине: 1) експресивни квалификатори за квалитет тоналности (*вулгарно, њејоративно, њрезриво* и сл.); 2) експресивни квалификатори за степен тоналности (*иронично, еуфемистично* и сл.); 3) функционалностилски квалификатори (*књишки, њоејски* и сл.); 4) нормативни квалификатори (*застарело, њуђица, варваризам* и сл.). Одељак „Улога конкуренције у регулисању лексичке норме (на примеру именица са префиксима *не-*, *надри-* и *назови-*“ (65–75) показује да су бројни фактори који регулишу однос конкуренције лексичких јединица: семантички, прагматички, функционални, стилски и нормативни. Могућност избора синонимних лексичких јединица представља суштину лексичког нормирања, јер она не треба да се заснива на забранама него на препорукама употребе.

Други део књиге обједињује три рада, која су заснована на резултатима истраживања проучавања обраде и представљања лексичких јединица и њихове полисемичне структуре у најзначајнијем лексикографском подухвату српске лексикографије — у *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*. Радом „Нормирање и типови информација у дескриптивном речнику“ (79–92) Стана Ристић показује анализирајући квалификаторе на који се начин оваква врста дескриптивног речника може користити као нормативни приручник. Наиме, у оквиру леме истичу се ортографско-ортоепска и граматичка правила, а употребом различитих квалификатора, нпр., *йокр.*, *некњ.*, *засј.*, *индив.* итд., поред граматичке карактерише се и њихова нормативна, функционално-стилска, територијална и хронолошка вредност. На то се надовезује одељак „Стилске информације у дескриптивном речнику“ (93–98), којим се показује да се неденотативне компоненте лексичког значења реализују на разини стила, па се ти проблеми могу и морају посматрати у спрези лексикографије, лексикологије и стилистике. „Улога дескриптивних речника у настави“ (99–109) има практичну и дидактичку вредност са циљем да се делује на наставнике и професоре да укључе речнике у наставу језика како би се подигао ниво језичке културе ученика и како би се повећао лексички фонд ученика. У ту сврху набрајају се типови речника, информације који они нуде и начин коришћења.

„Лексикографски метајезик и српска дескриптивна лексикографија“ (113–134) је трећи део књиге, у коме се излажу и упоређују принципи руске системске лексикографије и принципи израде Речника САНУ као репрезента српске традиционалне и савремене лексикографије, а у циљу побољшања дескриптивног метајезика. Ауторка истиче да разлике не проистичу само из тога што наша лексикографија заостаје за руском, него из различитих намена ових речника. Али у циљу што систематичнијег и прецизнијег представљања лексичког блага једног језика треба метајезик допуњавати у складу са развојем светске лексикографије. Тако, нпр., било би добро уносити информације о лексичкој спојивости и сл., а такве би информације допринеле бољем усвајању српске лексике.

Четврти део бави се проблемом страних речи у српском језику и на дијахроној и на синхроној равни. Проблеми усвајања, адаптације и односа према домаћој лексици на примерима историјских речника Велимира Михајловића разматрају се у одељку „Страна лексика у језику предвуковског периода (дијахрони аспекти лексичког нормирања)“ (137–167). „Страна лексика у савременом српском језику (синхрони аспекти лексичког нормирања)“ (169–177) бави се претежно оном

страном лексиком која улази у језик као последица интернационализације и глобализације, па се оне срећу и у другим језицима, што значи да су овде англицизми претежно предмет разматрања, дакле њихова ортографска, ортоепска и семантичка уклопљеност у лексички систем српског језика и однос према еквивалентима.

На чврстим теоријским основама и на репрезентативној језичкој грађи Стана Ристић је овом монографијом осветлила комплексан и сложен проблем. Ово је књига коју готово ниједан лингвиста не би могао, ни смео заобићи јер осветљава проблеме и појаве који искршавају у судару лексикографије, лексикологије, стилистике, прагматике, језичке стандардизације и нормирања, језичке културе, језичке политике и језичког планирања.

Београд

Марина Сјасојевић